

ANITA WOLANIUK

Uniwersytet Jagielloński i jego rola w organizacji przestrzeni¹

Zarys treści: W artykule omówiona została rola Uniwersytetu Jagiellońskiego w przestrzeni Krakowa. Przedstawiono rozwój przestrzenny obiektów od pierwszej lokalizacji uczelni aż po współczesne inwestycje. Badaniem objęto również położenie centroidów obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego i zasięgu maksymalnego ich występowania.

Słowa kluczowe: Uniwersytet Jagielloński, funkcja akademicka, przestrzeń miejska

Wprowadzenie

W maju 2014 roku odbyły się uroczystości z okazji 650-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego (akt erekcyjny pochodzi z 12 maja 1364 r.oku). Okrągła rocznica skłania do refleksji nad miejscem zajmowanym przez krakowską *Alma Mater* w przestrzeni miasta. Osiem wieków temu król Kazimierz Wielki, wzmacniając pozycję *Regnum Poloniae*, podjął decyzję o założeniu w Krakowie *studium generale*, dzięki której średniowieczny gród krakowski uzyskał nową funkcję – funkcję akademicką. Pierwszą siedzibą krakowskiego uniwersytetu był Wawel, co podkreślało rangę uczelni w strukturze przestrzennej miasta. Wzorem dla założenia uczelni były uniwersytety w Bolonii i Padwie. Powołując *studium generale*. Kazimierz Wielki chciał zapewnić rozbudowującemu się państwu, w tym stołecznemu Krakowowi, dyplomatów i legistów.

¹ Artykuł powstał na podstawie: Wolaniuk A., 2010, *Uniwersytety i ich rola w organizacji przestrzeni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

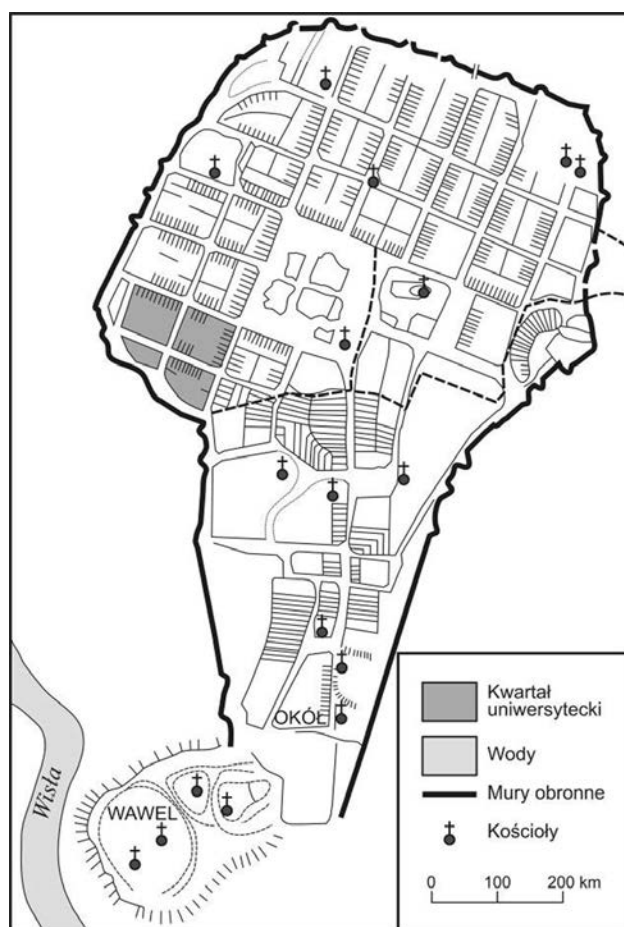
Fakt, że papież nie wydał zgody na powołanie w Krakowie wydziału teologicznego, nadało *studium generale* charakter świecki i państwowy, m.in. dzięki temu rozwijało się w nim doskonale prawo. W średniowieczu w krakowskiej uczelni działało pięć katedr prawa cywilnego i trzy katedry prawa kanonicznego, a nauki praktyczne realizowały dwie katedry medycyny i jedna sztuk wyzwolonych (Zaborowski, Poznański 1964). Powołane wówczas katedry do dziś, pod zmienionymi nazwami, należą do wiodących w Polsce. Kazimierzowskie *studium* posiadało autonomię i umiarkowany nadzór państwa, a przyczynami jego upadku był przede wszystkim brak modnego wówczas w Europie wydziału teologicznego oraz śmierć króla w 1370 roku. Próby reaktywacji uniwersytetu miały miejsce w latach 90. XIV wieku. Po uzyskaniu w 1397 roku od papieża Bonifacego IX zgody na utworzenie w Krakowie wydziału teologicznego wnuczka Kazimierza Wielkiego, królowa Jadwiga, i jej mąż Władysław Jagiełło doprowadzili do odnowienia uniwersytetu. W dniu 22 lipca 1400 roku król Władysław Jagiełło dokonał otwarcia *Collegium Almae Universitatis Studi Cracoviensis* (Stopka i in. 2000), którego dokument erekcyjny wzorowany był na paryskiej Sorbonie. W uniwersytecie powołano wydziały: teologii, prawa, medycyny i sztuk wyzwolonych, który pełnił funkcję wydziału wstępnego. Działo m.in. osiem katedr teologii, jedna katedra medycyny i 22 katedry sztuk wyzwolonych (Zaborowski, Poznański 1964). Tak jak w uniwersytecie sorbońskim, miejscem pracy były kolegia, w których mieszkali profesorowie, a studenci zajmowali bursy.

Miejsce zajmowane przez obiekty krakowskiej *Alma Mater* w strukturze przestrzennej Krakowa

Rozwój przestrzenny obiektów krakowskiej uczelni zostanie omówiony od XIV wieku, natomiast do szczegółowej analizy wybrano osiem przekrojów czasowych (XV wiek, lata: 1898/1899, 1927/1928, 1937/1938, 1945/1946, 1975/1976, oraz rok 1988 i 2008), dla których zebrano dane adresowe, co umożliwiło wyznaczenie centroidów obiektów uniwersyteckich należących do uczelni i maksymalnego zasięgu ich występowania.

Wiek XIV

Nowo założona uczelnia pierwszą swoją lokalizację miała na Wawelu (Stopka, Banach, Dybiec 2000), pełniącym funkcję siedziby władzy królewskiej, co świadczyło o jej wysokiej randze i prestiżu, jaki wносиła do królewskiego miasta. Natomiast już w 1400 roku królowa Jadwiga i król Władysław Jagiełło przekazali na potrzeby studium dom narożny przy ul. św. Anny, na którego części powstało później Collegium Maius (Estreicher 1971). Budynek ten był załącznikiem pierwszego kampusu uniwersyteckiego w Krakowie (ryc. 1).

Ryc. 1. Lokalizacja kwartału uniwersyteckiego w Krakowie w układzie osadniczym z X–XIII wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Munch; za Górka (2004).

Wiek XV

W XV wieku krakowskie *studium generale* tworzyło 5 kolegiów, a wśród nich: Kolegium Jagiellońskie lub Królewskie, Kolegium Prawnicze (kanonistów), Kolegium Lekarskie, Kolegium Mniejsze (Minus), Kolegium Nowe (Novum) lub Helsztyńskich. Na potrzeby uczelni wykupiono kolejne domy przy zbiegu ulic św. Anny i Jagiellońskiej (Jackowski, Sołjan 2009), a także Grodzkiej, Gołębiej, Kanoniczej. Pełniły one funkcje mieszkaniowe i dydaktyczne.

Wiek XV związany jest z szybkim rozwojem Akademii Krakowskiej, która zajmowała kilkanaście obiektów (Stopka i in. 2000). I tak Kolegium Jagiellońskie, zwane także Królewskim (ufundowane w 1400 roku), a od połowy XV wieku Większym (Maius), miało swoją siedzibę przy ul. św. Anny. Kolegium Prawnicze – Kanonistów wybudowano w latach 1403–1406 przy ul. Grodzkiej. Obok niego swoją siedzibę miało Kolegium Lekarskie. Kolegium Mniejsze (Minus) zlokalizowane było przy ul. Gołębiej 11. Kolegium Nowe (Novum) lub Helsztyńskich działało od 1464 roku, ale nie utrzymało się i zostało przekształcone w bursę. Poza wymienionymi 5 kolegiami, które zainicjowały proces tworzenia kwartału uniwersyteckiego, do obiektów akademickich należały także bursy, Szpital Scholarów i ogród akademicki. Jak podają K. Stopka i in. (2000), studenci i magistry mieszkali w następujących bursach:

1. Bursie Jana Isnera, którą założono w 1409 roku u zbiegu ul. Gołębiej (dawna Garncarska) i Wiślniej 7, nazywana była Bursą Ubogich (*Contubernium Pauperum*), a później Królewsko-Jagiellońską (*Regio-Iagellonianum*),
2. Bursie studentów prawa kanonicznego działającej w latach 1441–1473, zwanej także Bursą Grochową, przy ul. Kanoniczej 5,
3. Bursie Bogatych (*Bursa Divitum*) przy ul. Gołębiej 11, na tyłach Kolegium Królewskiego, późniejszej siedziby Kolegium Mniejszego,
4. Bursie Jerozolimskich (*Contubernium Hierusalem*) funkcjonującej w latach 1454–1847, przy ul. Gołębiej, naprzeciw Kolegium Mniejszego (ob. *Collegium Novum*),
5. Bursie Filozofów (*Contubernium Philosophorum*) działającej od roku 1469, która położona była na terenie obecnego Collegium Novum,
6. Bursie Kanonistów, Długosza lub *Iurisperitorum*, od 1473 roku, przy ul. Grodzkiej 52,

7. Bursie Nowej, zwanej Niemiecką, w latach 1483–1523; spłonęła w czasie pożaru ul. św. Anny, mieściła się w tym samym kwartale, co Kolegia Mniejsze i Większe, od strony Gołębiej,

8. Bursie Węgierskiej, w latach 1464–1558, przy ul. Brackiej 3 (Wolaniuk 2010).

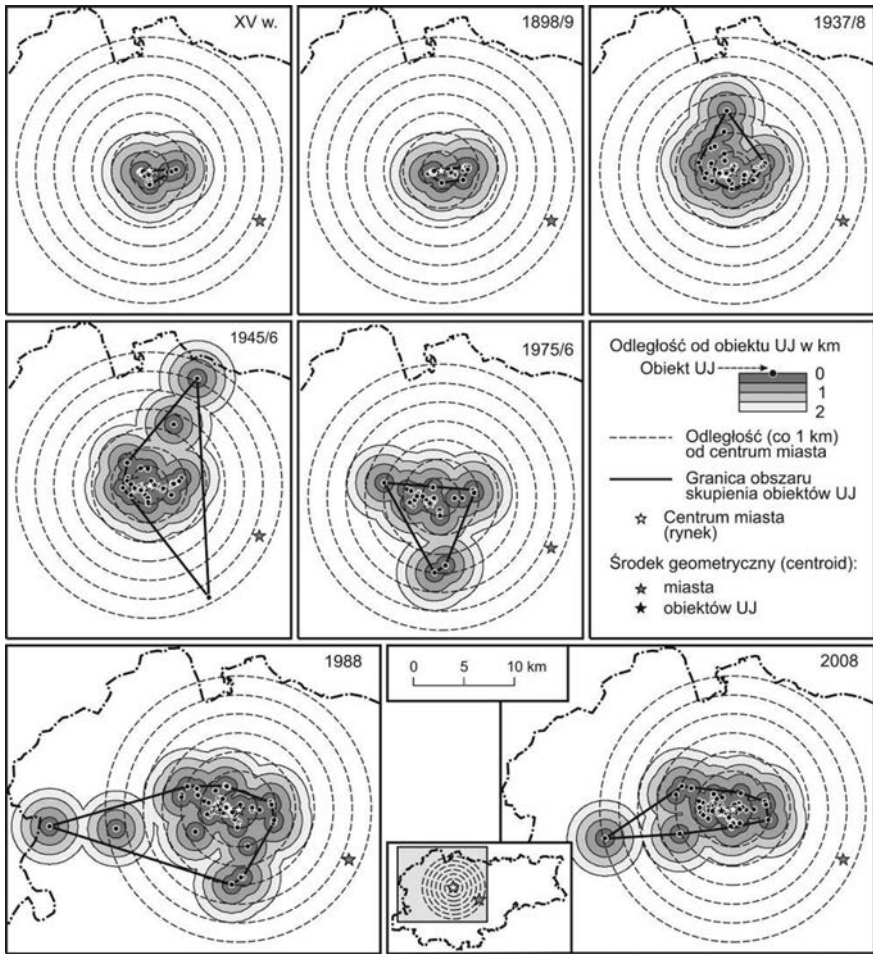
Dla potrzeb studiujących zorganizowano w 1417 roku na działkach między *Collegium Maius* a *Collegium Minus* ogród akademicki, a w 1460 roku po wschodniej stronie ul. Szpitalnej przy skrzyżowaniu z ul. św. Marka Szpital Scholarów.

W XV wieku do krakowskiej uczelni należało więc 15 obiektów (ryc. 2). Przyjmując, że centrum Krakowa stanowi Rynek Główny, 13 z nich (86% ogółu) miało swoje siedziby w odległości do 1 km od centrum miasta, a wszystkie budynki mieściły się w ekwidystancie 2 km od centrum (ryc. 2), czyli w obrębie Starego Miasta. Jedynie Szpital Scholarów położony był po przeciwnej stronie Rynku Głównego, w niedalekiej odległości od budynków akademickich. Fakt przekazania przez władze królewskie budynku przy ul. św. Anny w 1400 roku, powstanie w XV wieku kolegiów i burs oraz ogrodu akademickiego na trwałe wyznaczyły funkcję akademicką tego obszaru Krakowa. Łącząc obiekty należące do uniwersytetu, w XV wieku uzyskano maksymalny zasięg ich występowania, którego powierzchnia zajmowała ponad 49% ówczesnej powierzchni miasta (ryc. 3), co potwierdza ważną pozycję, jaką uczelnia zajmowała w strukturze przestrzennej miasta. Dla porównania, jest to 0,13% powierzchni miasta w 2008 roku. Centroid (środek geometryczny) położony był w sąsiedztwie centrum miasta.

Wiek XVI

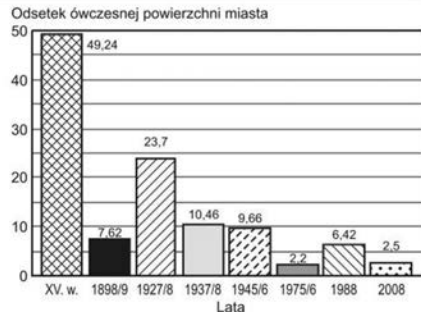
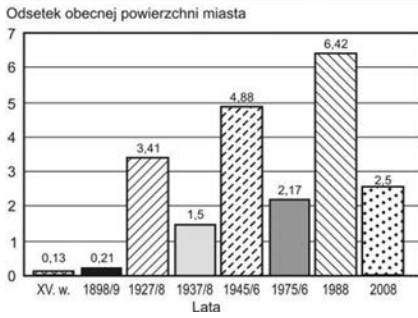
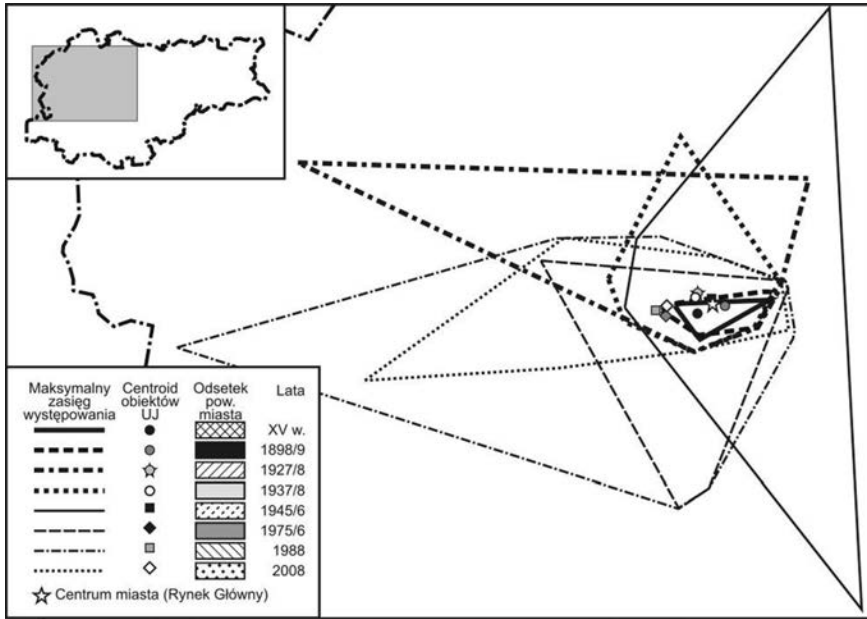
W XVI wieku dzięki fundacji biskupa płockiego Andrzeja Noskowskiego w sąsiedztwie Bursy Jerozolimskiej założono bursę przeznaczoną dla studentów z diecezji płockiej – *Bursę Noscoviana seu Contubernium Philosophorum*.

Zdaniem znakomitego badacza krakowskiej uczelni H. Barycza (1935) w XVI wieku w Krakowie na obszarze położonym na południe od kościoła św. Anny do bramy Wiślniej wykształciła się dzielnica uniwersytecka (ryc. 4). Zajmowała ona działki należące przede wszystkim do ludności żydowskiej, dlatego obszar ten nazwano dzielnicą żydowską (*Quartier Latin*). Ponieważ

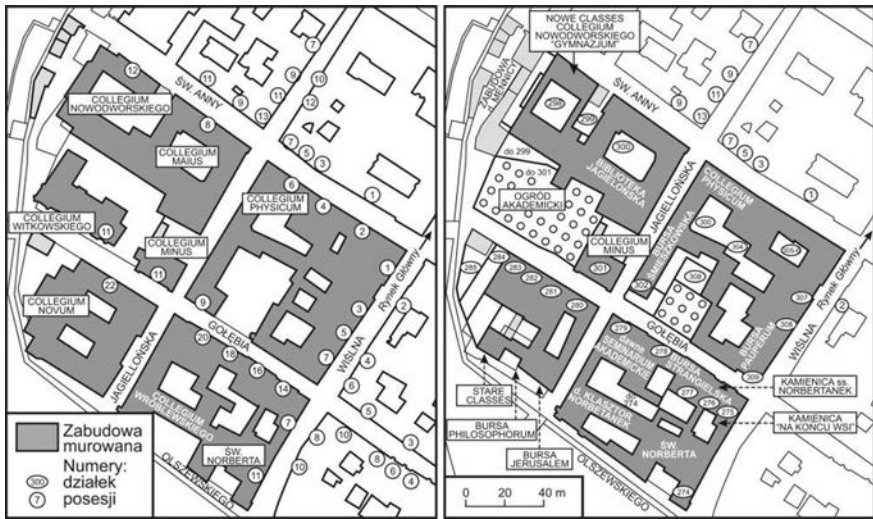
Ryc. 2. Lokalizacja obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego od XV do XXI wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Estreicher 1971; Grodowska-Kulińska 2000; Morawski 1900; Stopka 2000; *Kronika... 1887; Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego... 1878/8, 1887; Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Skład... 1898/9, 1899; Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Skład... 1900/1901, 1900; Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Skład... 1927/1928, 1927; Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Skład... 1937/38, 1937; Skład Uniwersytetu... 1945/46; Skład osobowy... 1975/76; Skład osobowy... rok 1988; Baza obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego rok 2008.*

Ryc. 3. Maksymalne zasięgi występowania (rozmeszczenia) obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego od XV do XXI wieku i ich procentowy udział w ówczesnej i obecnej powierzchni Krakowa oraz wyznaczone centroidy

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 4. Zagospodarowanie kwartału uniwersyteckiego na początku XIX wieku – (A) w latach 1802–1808, (B) w 1898 roku

Źródło: Sławiński, Hiżycka 1994.

dominowała wówczas zabudowa drewniana, częste pożary trawiły tak domy mieszczan, jak i obiekty uniwersyteckie, dlatego często je odbudowywano bądź wznoszono nowe.

Wiek XVII

Baza lokalowa krakowskiej uczelni wzbogaciła się o jedno kolegium, trzy bursy, trzy drukarnie i Akademickie Seminarium Duchowne (Barycz 1935). Jak podaje D. Grodowska-Kulińska (2000), w 1643 roku założono przy ul. św. Anny 12 Kolegium Nowodworowskiego, a w latach 1641–1643 przy ul. Gołębiej, koło klasztoru Norbertanek, *Bursę Contubernium Starnigiellanum*. Także w 1641 roku powstała *Bursa Contubernium Sisinianum*, zajmowała narożną kamienicę przy ul Gołębiej, obok Bursy Jerozolimskiej. Pięć lat później przy ul. św. Anny 6 założono *Bursę Contubernium Geolonianum – Śmieszkopianum*. W latach

1674–1676 na potrzeby krakowskiej uczelni działały dwie drukarnie: w kamienicy „Pod Wiewiórką” przy ul. Floriańskiej i przy ul. św. Anny Drukarnia „Cesarowska”, „Typografia Waleszyniana”. Trzecia – Drukarnia Seminaryjna, działała przy ul. Wiślniej. Natomiast Akademickie Seminarium Duchowne miało swoją siedzibę przy ul. Gołębiej 279.

W XVII wieku doszło do wypełniania obiektami uniwersyteckimi czterech kwartałów położonych w południowo-zachodnim narożniku Rynku Głównego wyznaczonego przez ul. św. Anny, Wiślną, Gołębią i Planty. *Quartier Latin* stała się czytelna w przestrzeni miasta lokacyjnego i zdominowana była przez funkcję akademicką.

Wiek XVIII

W XVIII w. doszło do znacznego rozprzestrzenienia się obiektów uniwersyteckich. Uczelnia wzbogaciła się o Kolegium H. Kołłątaja (1791–1839) przy ul. św. Anny 6, Kolegium św. Barbary (1780–1788), trzy kliniki: lekarską, chirurgiczną i położniczą przy ul. Kopernika. Do nowo założonych obiektów należało też Obserwatorium Astronomiczne (1787–1791) i Ogród Botaniczny (1783) (Grodowska-Kulińska 2000). W XVIII wieku obiekty akademickie „przekroczyły” Planty, założone wówczas kliniki (obecnie katedry) medyczne na trwałe wpisały się w przestrzeń miejską, do dziś zajmują obiekty na ul. Kopernika.

Wiek XIX

W wieku XIX doszło do znacznych przekształceń w obrębie kwartału uniwersyteckiego położonego między ul. św. Anny, Wiślną i Olszewskiego a Plantami (ryc. 4 A i B). W wyniku przeprowadzonej regulacji gruntów, łączenia działek budowlanych, wprowadzono nową ich numerację. Zgodnie z planem „senackim” z lat 1802–1808 (ryc. 4 A), przy ul. św. Anny pod numerem 12 znajdowały się Nowe Classy, Kolegium Nowodworowskiego i Gimnazjum, a pod 8 – Biblioteka Jagiellońska (ryc. 4 B). W 1898 roku pod numerem 8 pozostało tylko Kolegium Nowodworowskiego, a część działki zajęło Collegium Maius przy ul. Jagiellońskiej 15. Po północnej stronie ul. Gołębiej w latach 1802–1808 położony był Ogród Akademicki, a w 1889 – Kolegium Witkowskiego. Bez

zmian pozostało przy ul. Gołębiej 11 Collegium Minus. W kwartale zamkniętym Plantami, ul. Gołębią, Jagiellońską i Olszewskiego z sześciu działek budowlanych, na których w okresie 1802–1808 znajdowały się trzy bursy, w latach 1883–1887 wzniesiono Collegium Novum. Działka przy ul. Gołębiej 279, na której w latach 1802–1808 swoją siedzibę miało seminarium akademickie, używała 90 lat później numer 20 i powstało na niej Kolegium Wróblewskiego.

W latach 1898/1899 Uniwersytet Jagielloński zajmował 18 budynków (ryc. 2), z których 10 (55%) znajdowało się w odległości 1 km od centrum rynku, a osiem w odległości 2 km (ryc. 2). To znaczne rozproszenie obiektów było następstwem zniesienia w latach 30. XIX wieku fortyfikacji i rozwoju uniwersytetu w kierunku wschodnim i zachodnim od Rynku Głównego. Przy obecnej ul. M. Kopernika 25 (dawniej Wesoła 52) powstało obserwatorium astronomiczne i założono ogród botaniczny, a także utworzono kliniki przy ul. M. Kopernika 9 (dawniej Wesoła 45). Maksymalny zasięg występowania obiektów uniwersyteckich zajmował 7,62% powierzchni XIX-wiecznego miasta, a ich centroid znajdował się na wschód od rynku (ryc. 2 i 3)

Okres międzywojenny

W międzywojniu doszło do znacznej rozbudowy i rozproszenia obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego w kierunku północnym i północno-zachodnim od Rynku. 6 grudnia 1921 roku władze wojskowe okręgu krakowskiego przekazały Uniwersytetowi Jagiellońskiemu budynek Starego Arsenалу przy ul. Grodzkiej 64, w którym II piętro otrzymał Instytut Geografii (Jackowski, Sołjan 2009). W roku akademickim 1927/1928 uczelnia zarządzała 35 obiektami, których zasięg występowania zajmował 23,7% powierzchni ówczesnego Krakowa (ryc. 3). W 1937/1938 roku do Uniwersytetu Jagiellońskiego należało 52 obiektów położonych na 10,46% powierzchni miasta, ponieważ zrezygnowano z części najbardziej oddalonych obiektów o dużej powierzchni działek (Wolaniuk 2010). Niemniej w latach 1927/1928 i 1937/1938 ponad 90% obiektów akademickich zlokalizowanych było w odległości do 2 km od Rynku Głównego (ryc. 2). Tylko nieliczne budynki zlokalizowane były w odległości do 3 i 4 km od centrum miasta, a w roku akademickim 1927/1928 także powyżej 7 km (ryc. 2).

Działania II wojny światowej doprowadziły do uszczuplenia bazy materialnej Uniwersytetu Jagiellońskiego o 11 obiektów w stosunku do stanu w roku akademickim 1937/1938, ale nadal ponad 90% z nich zlokalizowanych było w odległości do 2 km od centrum miasta (ryc. 2). Skład bazy materialnej powiększyły budynki położone w odległości do 7 km w kierunku północnym i południowym od Rynku Głównego.

Lata 80. XX wieku

Pierwsze trzydzieści lat funkcjonowania Uniwersytetu Jagiellońskiego w ramach gospodarki centralnie planowanej doprowadziły do kurczenia się bazy materialnej uczelni. O ile w roku akademickim 1945/1946 uniwersytet dysponował 41 obiektami, to w roku akademickim 1975/1976 – 34. Zmniejszyła się też powierzchnia miasta, na której były one zlokalizowane, z blisko 10% powierzchni Krakowa w latach 1945/1946 do 2,2% jego powierzchni w latach 1975/1976 (ryc. 3). W okresie tym Uniwersytet Jagielloński realizował budowę miasteczka akademickiego oddalonego o ponad 3 km od centrum miasta w kierunku północno-zachodnim, wzdłuż al. A. Mickiewicza. W roku akademickim 1975/1976 obiekty uniwersyteckie były głównie położone w odległości do 4 km od Rynku Głównego, w tym w obszarze Starego Miasta.

Lata 90. XX wieku

U schyłku gospodarki centralnie planowanej, w 1988 roku Uniwersytet Jagielloński dysponował obiektami położonymi w 75 znacznie rozproszonych lokalizacjach, co sprawiało wiele kłopotów w ich utrzymaniu i podnosiło koszty. Studenci zmuszeni byli do przemieszczania się na zajęcia do czasem znacznie oddalonych od siebie budynków. Doszło do dyspersji obiektów akademickich w kierunku zachodnim, „wyjścia” uniwersytetu na zewnątrz Starego Miasta, z którym uczelnia nierozzerwalnie związana jest od czasów średniowiecza. Obiekty pozostające w gestii uczelni rozproszone były na 6,42% powierzchni miasta (ryc. 3). Prawidłowość tę potwierdzają badania przeprowadzone przez Z. Górkę (1996) w 1989 roku, z których wynika, że

wszystkie uczelnie krakowskie dysponowały około 400 budynkami, zlokalizowanymi w odległości do 7,5 km od centrum, przy wyróżniającej się koncentracji w zachodnich obszarach miasta.

Powrót do gospodarki wolnorynkowej, w tym renty gruntowej, konieczność samofinansowania się uczelni, a także zwrot niektórych obiektów prywatnym właścicielom doprowadziły do zmiany polityki lokalowej uczelni. Sprzyjał temu szybki rozwój uczelni mierzony liczbą studentów i pracowników, powoływaniem nowych kierunków. Obok troskliwej dbałości o zabytkowe obiekty uniwersyteckie, władze uczelni zaczęły budować nowoczesny kampus akademicki. W ostatnim ćwierćwieczu, w okresie gospodarki wolnorynkowej, uczelnia pozbyła się wielu odległych i rozproszonych w przestrzeni miasta budynków, rozpoczęła realizację Kampusu 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego oddalonego o 5 km na południowy zachód od Rynku Głównego. Kampus ten położony jest między Pychowicami, Kobierzynem i Skotnikami, na zapleczu Bielańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego (*Atlas Kampusu 600-lecia...* 2007).

XXI wiek

W 2008 roku Uniwersytet Jagielloński posiadał 75 odrębnych lokalizacji swoich obiektów (o 5 mniej w stosunku do 1988 roku). Aż 63% ogółu obiektów zlokalizowanych było w odległości do 1 km od Rynku Głównego, a wszystkie mieściły się w ekwidystansie do 7 km od centrum miasta. Polityka i gospodarka uczelni doprowadziła do koncentracji obiektów akademickich na terenie trzech kampusów. Dlatego też zmniejszyła się powierzchnia maksymalnego zasięgu lokalizacji obiektów akademickich z 6,42% w latach 1975/1976 do 2,5% powierzchni miasta w XXI wieku. Granica maksymalnego zasięgu występowania (ryc. 3) budynków Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2008 roku jest wypadkową i optymalną w stosunku do wszystkich analizowanych przekrojów czasowych. Obecnie Uniwersytet Jagielloński posiada trzy kampusy:

- I Kampus – związany z lokacyjnym Krakowem, obejmujący przede wszystkim cztery bloki staromiejskie między ul. św. Anny, Wiślną i Plantami (dawniej *Quartier Latin*, ryc. 1.), wzdłuż ul. Grodzkiej;

- II Kampus – sięgający genezą do okresu międzywojennego, budowy Biblioteki Jagiellońskiej przy al. A. Mickiewicza i obiektów akademickich położonych poza Plantami, w sąsiedztwie alei Trzech Wieszczy (A. Mickiewicza, I. Krasińskiego i J. Słowackiego), łącznie z Miasteczkiem Studenckim, *Collegium Paderevianum*, *Małym Paderevianum*, *Collegium Physicum et Mathematicum Auditorium Maximum*;
- III Kampus – Kampus 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Pychowicach.

Na podstawie położenia centroidów obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego i zasięgu maksymalnego ich występowania w analizowanych 8 przekrojach czasowych stwierdzono, że:

- w XV wieku, w latach: 1898/1899, 1927/1928, 1937/1938, 1945/1946 centroid rozmieszczenia obiektów akademickich znajdował się w bezpośrednim sąsiedztwie Rynku Głównego;
- w latach 1975, 1988 i 2008 centroid usytuowany jest sąsiedztwie Plant;
- wyznaczony maksymalny zasięg występowania obiektów akademickich w okresie od XV do XIX wieku zajmował najmniejszą powierzchnię Krakowa.

W XX wieku doszło do największego rozproszenia tkanki akademickiej. W roku akademickim 1927/1928 maksymalny zasięg lokalizacji obiektów uczelni zajmował 27,8% powierzchni miasta. Od okresu międzywojnia po 1975 roku zasięgi występowania obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego były bardzo różne – od kierunku północno-zachodniego, północnego, przez kierunek północno-południowy, aż do osiągnięcia kształtu trójkąta równobocznego z podstawą na linii E-W i wierzchołkiem na południu (ryc. 3). Obszary występowania obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego dla lat 1988 i 2008 obejmują Stare Miasto z wyciągnięciem w kierunku zachodnim, do kampusu w Pychowicach;

- w XXI wieku zasięg rozmieszczenia obiektów akademickich jest wypadkową wcześniejszych analizowanych okresów (ryc. 3);
- we wszystkich analizowanych przekrojach czasowych występują te same lokalizacje obiektów akademickich w obszarze staromiejskim, co potwierdza średniowieczną trwałość przestrzeni akademickiej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Wnioski

Uniwersytet Jagielloński od momentu swoich narodzin zawsze zajmował znaczące miejsce w przestrzeni Krakowa. Pierwszą jego siedzibą był Wawel, a następnie domy wchodzące w skład miasta lokacyjnego, które stopniowo, od 1400 roku (pierwszy budynek akademicki przy ul. św. Anny) przyczyniły się do powstania pierwszego kampusu uniwersyteckiego. Fakt przejmowania i budowy kolejnych obiektów akademickich na obszarze Starego Miasta zgodnie z panującymi w poszczególnych okresach stylami do dziś wyróżnia je w strukturze przestrzennej miasta. Zatem przestrzeń akademicka kreowana przez władze uniwersytetu krakowskiego od XIV wieku wyróżnia się trwałością architektoniczną, zarówno w przypadku najstarszych budynków, jak i tych wzniesionych w ciągu ostatnich lat, np. Auditorium Maximum. Obszar I Kampusu, którego serce stanowi dawne *Quartier Latin*, obejmujący zabytkowe obiekty, bez wątpienia można uznać za najpiękniejszy w Polsce i nie tylko. Przedłużeniem Kampusu I Uniwersytetu Jagiellońskiego jest Kampus II, pozostający interesującym przejściem od średniowiecznych do dwudziestowiecznych gmachów, m.in. Biblioteki Jagiellońskiej, Miasteczka Studenckiego, a także oddanego do użytku w XXI wieku gmachu Auditorium Maximum (jeden z najnowocześniejszych obiektów w Krakowie położony u zbiegu Krupniczej i al. A. Mickiewicza). Jest to obszar, na którym wyraźnie dominują studenci, profesorowie, turyści, z doskonale rozwiniętą bazą gastronomiczną, handlową – siecią księgarni i antykwariatów, punktów ksero. Można powiedzieć, że króluje na tym obszarze *genius loci*. Inna sytuacja występuje w budowanym na surowym korzeniu III Kampusie 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego, oddalonym od centrum miasta o 5 km, który tętni życiem w czasie zajęć akademickich. III Kampus Uniwersytetu Jagiellońskiego wyróżnia się w przestrzeni miasta nowoczesną, jednolitą architekturą.

Przestrzeń akademicka I i II Kampusu jest obszarem, który żyje przez cały rok, w odróżnieniu do Kampusu III, który ma charakter pulsarny. Stara, średniowieczna przestrzeń akademicka okazała się ważnym atrybutem życia Krakowa. Funkcja akademicka od momentu powstania Uniwersytetu zapewnia Krakowowi nie tylko pozycję w hierarchii miast akademickich, naukowych, kulturalnych i turystycznych, ale także przyczynia się do rozwoju

gospodarczego miasta. W rozwoju przestrzennym obiektów Uniwersytetu Jagiellońskiego można wydzielić cztery etapy:

1. obejmujący powstanie uczelni na obszarze Starego Miasta; uniwersytet był atrybutem miasta średniowiecznego;
2. związany z rozwojem Uniwersytetu Jagiellońskiego od XIV do XIX wieku w obrębie Plant i w ich bezpośrednim sąsiedztwie, *Quartier Latin* – Kampus I;
3. ekspansją Uniwersytetu Jagiellońskiego w XX wieku w kierunku zachodnim od śródmieścia – Kampus II;
4. powstaniem w XXI wieku na „surowym korzeniu” Kampusu III – 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego.

A. Zborowski (2005) zwrócił uwagę, że do czynników społecznego zróżnicowania obszaru Centrum II Krakowa (wokół ścisłego centrum miasta lokacyjnego) i obrzeży centrum należy m.in. proces „ustudentowienia” określany mianem „beanizacji”. Zatem przestrzeń akademicka należy do znaczącej i wyróżniającej się w skali Krakowa. Budynek pozostające od średniowiecza w gestii krakowskiej *Alma Mater* świadczą o trwałości funkcji akademickiej miasta.

Literatura

- Atlas Kampusu 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 2007, I. Jędrzychowski red., Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Barycz H., 1935, *Historija Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Skład Główny w ekspedycji wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków.
- Estreicher K., 1971, *Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Dzieje. Obyczaje. Zbiory*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa.
- Górka Z., 2004, *Krakowska dzielnica staromiejska w dobie społeczno-ekonomicznych przemian Polski na przełomie XX i XXI w. Użytkowanie ziemi i funkcje*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Górka Z., 1996, *Funkcja naukowo-kulturalna Krakowa i jej przemiany w ostatnim okresie*, Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica, 27/28, 239–251.

- Grodowska-Kulińska D., 2000, *Spis wykonany z okazji wystawy: Uniwersytet Jagielloński w dokumentach XI–XX w.*, Kraków.
- Jackowski A., Sołjan I., 2009, *Z dziejów geografii na Uniwersytecie Jagiellońskim (XV–XXI wiek)*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Morawski R., 1900, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i odrodzenie*, t. 1, Z drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządkiem J. Filipowskiego, Kraków.
- Sławiński S., Hiżycka J., 1994, *Kwartalnik Uniwersytecki (bloki nr 27, 28, 29, 31 i Collegium Novum). Studium historyczne przemian przestrzennych i architektonicznych. Opracowanie w ramach studium historyczno-konserwatorskiego Krakowa*, Kraków.
- Stopka K., Banach A.K., Dybiec J., 2000, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Wydawnictwo UJ.
- Wolaniuk A., 2010, *Uniwersytety i ich rola w organizacji przestrzeni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Zaborowski J., Poznański S., 1964, *Sonderaktion Krakau*, ZBOWiD, Warszawa.
- Zborowski A., 2005, *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Źródła archiwalne

- Baza obiektów UJ w 2008 roku, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od roku 1864 do roku 1887 oraz jego stanu dzisiejszego wraz z rzeczą o rektorach od czasów najdawniejszych, Wydanie Senatu Akademickiego na pamiątkę otwarcia Collegium Novum, Kraków 1887, z drukarni UJ pod zarządkiem A.M. Kosterkiewicza.
- Skład osobowy Uniwersytetu Jagiellońskiego, rok 1975/76, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Skład osobowy Uniwersytetu Jagiellońskiego, rok 1988, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w roku szkolnym 1878/8, w drukarni UJ pod zarządkiem A.M. Kosterkiewicza, 1887.
- Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Rok akademicki 1945/46, Wydawnictwo UJ w Krakowie.
- Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Skład uniwersytetu w półroczu letnim roku szkolnego 1898/9, 1899, w drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządkiem J. Filipowskiego, Kraków.

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Skład uniwersytetu w półroczu zimowym. Rok szkolny 1900/ 1901, 1900, czcionkami drukarni UJ pod zarządkiem J. Filipowskiego, Kraków.

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Skład uniwersytetu. Rok szkolny 1927/1928, 1927, czcionkami drukarni UJ pod zarządkiem J. Filipowskiego, Kraków.

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Skład uniwersytetu. Rok akademicki 1937/38, 1937, czcionkami drukarni UJ pod zarządkiem J. Filipowskiego, Kraków.

Jagiellonian University and its role in space organization

Summary

In May 2014, Jagiellonian University celebrated its 650th anniversary (the foundation act comes from 12th May 1364), which is a good occasion to present the place occupied by the Krakow Alma Mater within the city space.

The spatial development of the Krakow university buildings was discussed starting from the 14th c., while detailed analysis concerned eight periods (15th c., 1898/1899, 1927/1928, 1937/1938, 1945/1946, 1988, 2008), for which address details were collected, making it possible to establish centroids of university buildings and their maximum range.

Ever since it was founded, Jagiellonian University has always occupied a prominent place within Krakow space. First it was located at the Wawel, and next in the houses of the chartered town, which from 1400 were gradually forming the first university campus (the first university building was situated in St Anna Street). The fact that subsequent buildings were being taken over by the university and new ones were erected on the premises of the old chartered town, in accordance with the architectural styles typical of individual periods, made them stand out from the spatial structure of the city. Thus, the academic space created by the Krakow university authorities since the 14th c. is stable, with distinctive architecture, both as regards the oldest buildings and those erected over the last few years, such as Auditorium Maximum. The area of Campus I, whose centre is the former Quartier Latin comprising historical buildings, can certainly be regarded as the most beautiful in Poland and abroad.

An extension of Campus I is Campus II, which is an interesting change from medieval to 20th century buildings, e.g. the Jagiellonian Library, Students' City, as well as Auditorium Maximum opened in the 21st c. It is an area clearly dominated by students, professors and tourists, with very well developed gastronomic and shopping infrastructure – a network of bookshops and second-hand bookshops, as well as copying service points. It can be said that the area is ruled by its genius loci.

The situation is different at the 600th Anniversary of Jagiellonian University Revival Campus III, built from scratch, situated 5 km from the city centre and bustling with life throughout the academic year. A feature distinguishing Campus III in the city space is its modern, uniform architecture.

ANITA WOLANIUK

The academic space of Campus I and II is an area which is teeming with life all year round, in contrast to Campus III, which has a changeable character. Old, medieval academic space turned out to be an important attribute of life in Krakow. From the beginning, the academic function guarantees Krakow not only a high position in the hierarchy of university, science, cultural and tourist cities, but also contributes to the economic development of the city.

Keywords: Jagiellonian University, academic function, urban space

*Anita Wolaniuk
Instytut Geografii Miast i Turyzmu
Uniwersytet Łódzki
ul. Kopcińskiego 31
90-142 Łódź
wolaniuk@geo.uni.lodz.pl*